

1950'YE KADAR GEREDE'DE DİNÎ VE SOSYAL HAYAT*

Cahid KARA**

Özet

Biz bu çalışmamızda Gerede'nin 1920 ile 1950 yılları arasındaki dinî ve sosyal hayatına dair fotoğraf kareleri sunmaya çalışacağız. İlgili tarihler esasen Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi kapsadığı için yeni bir dönemdir. Bu yeni dönemde, tüm Türkiye'de olduğu gibi Gerede'de de başta dinî ve sosyal olmak üzere hayatın tüm alanlarında bir takım köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu değişikliklerin etkisini Gerede'deki yaşamdan alınan bazı alıntılarla tasvirî bir şekilde bu çalışmamızda genel hatlarıyla belirtmek istedik.

Anahtar Kelimeler: Gerede, Cumhuriyet, din, sosyal hayat.

RELIGIOUS AND SOCIAL LIFE IN GEREDE UNTIL 1950

Abstract

In this study, we try to introduce some photos related to religious and social life of Gerede between 1920 and 1950. In fact, the relevant dates is a period of transition from the Ottoman to the new Republic. In this new period, some changes covering all areas of life including basically religious and social has taken place in Gerede like done across Turkey. We would like to generally put forward the effects of these changes via describing some portraits taken from life of Gerede in this study.

Key words: Gerede, Republic, religion, social life.

Giriş

İlkçağlardan günümüze kadar süregelen zaman dilimi içinde Gerede tarihiyle, ekonomisiyle, dinî-sosyal ve kültürel hayatıyla her dönemde önemini korumaya devam edegelmiştir. Bunda genel olarak Gerede'nin Anadolu'nun orta kesiminde bulunmasından dolayı bir nevi ana ticaret yollarının kavşak noktasında bulunmasının payı oldukça büyüktür. Bu konumu Gerede'ye ticarî bir hareketlilik sağladığı gibi siyasî açıdan da stratejik bir özellik kazandırmıştır.

1999 yılında gerçekleştirilen "*Geçmişten Günümüze Gerede*" isimli sempozyumda Gerede'nin tarih, eğitim ve sosyal hayatı hakkında çeşitli bilgiler sunulmuştur. Gerede'nin ilkçağlardan 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar ki tarih ve sosyal hayatına dair bilgiler mezkûr sempozyumda ele alındığından dolayı tekrara düşülmemesi adına bu çalışmada Cumhuriyetin kuruluş yıllarından 1950'ye kadar ki dönemde Gerede'de dinî ve sosyal hayata dair bazı bilgileri değerlendirmeye çalışacağız.

* Bu makale 07-08 Ekim 2013 tarihinde "Uluslararası Gerede Kültürü ve Sanatı Sempozyumu"nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, cahidkara@ibu.edu.tr

1. 1950'ye Kadar Gerede'de Eğitim, Nüfus ve Ekonomik Hayat

1.1.Genel Durum

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önceki dönemde yazılan *1334 (1918) Tarihli Bolu Salnâmesi*'ne göre Gerede kazası, Mengen nahiyesi ile birlikte 187 adet köyden oluşmaktadır. Gerede'deki resmî ve sivil yapılanma ise şu şekildedir: Kaymakam, Meclis-i İdare-i Kaza, Mahkeme-i Şer'-i Şerif, Memûrîn-i Maliye, Memûrîn-i Adliye, Jandarma Dairesi, Polis Dairesi, Nüfus İdaresi, Defter-i Hâkânî İdaresi (Tapu-Kadastro), Posta ve Telgraf Dairesi, Encümen-i Maârif, Muhasebe-i Hususiye, Orman İdaresi, Duyûn-i Umûmiye, Ziraat Bankası, Reji Dairesi, Belediye Dairesi, Meclis-i Beledi bulunmaktaydı.¹

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gelindiğinde ise Gerede, Bolu livasına bağlı, Mengen nahiyesi ile birlikte 175 köyden oluşan bir kaza olmakla beraber merkezde resmî ve sivil yapının oldukça değişmiş ve daha geniş yelpazeli bir yapılanmaya dönüşmüş olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki kazada, Kaymakam başta olmak üzere Dâhiliye, Meclis-i İdare, Maliye, Umur-ı Tasarrufiye, Ziraat ve Ticaret, Sıhhiye, İlmiye, Posta ve Telgraf, Encümen-i Maarif, Belediye, Encümen-i İlmi, Tetkîk ve Teftîş Komisyonu, Çekirge Komisyonu, Ziraat Odası, Ziraat Komisyonu, Ziraat İhtiyaç Komisyonu, Muhâcirîn Mübâdele ve İmâr Komisyonu, Tedarik-i Vesâit-i Nakliye Komisyonu, Adliye, Askerî, Jandarma, Maarif, Ziraat Bankası, Memûrîn-i Muhâkemât Encümeni, Reji, Duyûn-i Umûmiye gibi resmi kurumların yanında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Himâye-i Etfâl Cemiyeti ve Türk Ocağı Heyet-i İdâresi gibi sivil toplum kuruluşları da bulunmaktaydı.²

1940'lı yıllarda Gerede, Yeniçağa ve Mengen'le iki bucağa, 169 köye ve 5 mahalleye ayrılmıştı. Emniyet işleri merkezde polis, köylerde ise jandarma ile sağlanmaktaydı. Halk bu dönemde daha çok kendi işi gücü ile meşgul olduğundan, ırkî karışıklık, içki içme ve kumar oynama alışkanlığı da hemen hemen olmadığından emniyet teşkilatına gelen olayların istatistik verileri oldukça düşük görünümüldü. Örneğin, 1942 yılında toplam 4.725 litre alkol tüketimiyle ortalama kişi başına 0.08 litre içki tüketimi düşerken üç yıl sonra 1945 yılında tüketim yaklaşık üç katına çıkarak 14.142 litre ile ortalama kişi başına 0.23 litreye ulaşmıştır. Bununla beraber ilgili yıllarda tütün tüketimi oldukça yüksek görünmektedir. 1945 yılında Gerede genelinde toplam 39.154 kg tütün tüketilmiştir ki bu genel nüfusa oranlandığında kişi başına ortalama 0.6 kg düşmektedir. Dönemin şahitleri bilhassa merkezde hemen her erkeğin eli ile sigara

¹ *Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi*, Bolu (1334 / 1918), 292-296.

² *1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi*, Haz. Hamdi Birgören, Bolu 2008, 367-382.

tutabilecek yaşa geldiğinde paketi cebinde taşımaya başladığını ifade etmektedir.³ Asayiş ve sükûnetin bir diğer göstergesi olan cinayet vakaları da Gerede'de oldukça nadir görülen olaylardandı. Diğer bölgelerde görülen kız kaçırma ve kan davaları Gerede'de olmazdı. Adliyeye gelen olayların büyük çoğunluğunu tarla kavgaları oluşturmaktaydı.⁴ Nitekim 1926 yılındaki kayıtlara göre de Gerede'nin Yenipazar, Çoğullu ve Halaçlar köyleri arasında mahkemede görülen arazi davaları bu tespiti destekler niteliktedir.⁵

1.2. Eğitim

1334 (1918) *Tarihli Bolu Salnâmesi*'ne göre Gerede merkezde ilk-orta ve lise seviyelerinden oluşan altı sınıflı bir Numûne Mektebi, bir adet İbtidî-i İnas (Kız İlkokulu) ve ayrıca yaklaşık otuz köyde de İbtidâî Mektepler (İlkokullar) bulunmaktaydı. Bu okulların bir özelliği ise ders araç ve gereçlerinde yenileşme, özellikle de öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerini terk edip yeni etkili öğretim yöntemlerinin uygulanması anlamındaki usul-i cedid⁶ programına göre eğitim yapmış olmalarıydı. Bununla beraber eski usulü takip eden okullar ise hemen her köyde bulunmaktaydı.⁷

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına geldiğimiz de ise yukarıda adı geçen okulların sayısının arttığını görebiliyoruz. İlgili tarihlerde Gerede merkezde 6 adet erkek ilk mektebi muallimi, 4 adet de kız ilk mektebi muallimesi bulunmaktaydı. Bunun yanında 28 köyde toplam 33 muallimin görev yaptığı bilgisini kayıtlardan edinebilmekteyiz.⁸

Gerede'nin bazı köylerinde ilköğretim tedrisatının yapıldığını yukarıda belirtmiştik. Bu konuda örneğin Avşar köyünde bir ilkokul açılarak 1922-1923 yıllarında 45-50 öğrencisi ile tedrisata başlamıştır. Öğrenci sayısının artacağı düşüncesiyle Avşar ve çevre köylerin desteği altında 'Taş Mektep' adlı büyük bir mektep inşa edilmiştir. Nitekim mezkûr okula 1926-1927 eğitim-öğretim yılında 150 öğrencinin kayıtlı olduğu bildirilmektedir. Mezun olan öğrenciler ise memur, imam, hâkim ve öğretmen olarak çeşitli mesleklerde hizmet vermişlerdir.⁹

Dikkat çekici bir bilgi olarak burada şu hususun zikredilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. 1926 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile Gerede'nin Samat

³ Ferhan Kut, "1946'da Gerede (II)", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2005, X, 12.

⁴ Ferhan Kut, "1946'da Gerede (I)", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2004, IX, 33.

⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon:030.10, Yer: 64.431.29.

⁶ Adnan Ersoy Haktanır, *Selim Sabit Efendi'nin Rehnûmâ-yı Muallimîn Adlı Eserinin Öğretim Teknikleri Açısından İncelenmesi* (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2006, 25.

⁷ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918)*, 299.

⁸ *1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi*, 380-381.

⁹ Nurettin Sezen, "Cumhuriyet Kurulmadan Önce Avşar'da İlk Mektep Açılmıştı", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2011, XVI, 16.

köyünde ilkokul açılmıştır. 1926'de yapılan bu okul da yatakhane, yemekhane, hamam, motosiklet, manyetolu telefon bulunmaktaydı ve 14 köyden 40 yatılı öğrencisi ile eğitim faaliyetlerine başlamıştı. Samat köyündeki bu eğitim 1949 yılında ilgili okulun yanmasına kadar devam etmiştir.¹⁰ Bununla beraber 1950'li yıllarda ilçede bir ortaokul ve iki ilkokul bulunmaktaydı. 1956-57 yıllarında ise tüm ortaokulun öğrenci mevcudu 85 kişidir.¹¹

Gerede'de yukarıdaki mezkûr İbtidâî okulların ve Numûne mektebinin yanında medreseler de bulunmaktaydı. *1317 (1900) Tarihli Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*'de Gerede ve civarında Medrese-i Atîk, Medrese-i Cedîd, Debbağhâne, Danişmendler, Dörtdivan, Hoşâd ve Çağa isimli toplam yedi adet medrese bulunduğu belirtilmektedir.¹² *1334 (1918) Tarihli Bolu Salnâmesi*'nde ise isimleri zikredilmeksizin dokuz adet medrese bulunduğu, bunlardan her birinin 20-25 odaya sahip olduğu ve Müezzîn Ali Efendi Medresesi, Debbağhâne Medresesi ve Medrese-i Cedîd'in Gerede'nin merkezinde yer aldığı belirtilmektedir. Ayrıca köylerde ve Gerede'de eğitim-öğretime devam eden bu medreselerin her biri vakfiyeye de sahipti.¹³ Gerede'de 1295 (1877) yılında vakfedilerek tesis edilen ve 500 kadar Arapça ağırlıklı kitaba sahip Debbağhane Camiî ve Medresesi bitişiğinde bir adet de kütüphane mevcuttu.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar Gerede'de ilk, orta ve yüksek öğrenimin durumu genel olarak bu şekilde ifade edilebilir. Ancak, 29 Ekim 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de pek çok kurumun köklü bir şekilde değiştirilerek yeniden yapılandırıldığı bilinmektedir. Bu süreçte 3 Mart 1924'te Şer'iyye ve Evkâf Vekaleti'nin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte tüm ülke genelinde diyanet işleri ve eğitim alanında köklü değişikliklere gidilmiş ve ilgili kurumlar modern tarzda yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu müteakiben 11 Mart 1924'te dönemin Maarif Bakanı Vasîf (Çınar) Bey'in bir genelgesi ile birlikte tüm Türkiye'de medreselerin eğitim-öğretim faaliyetlerine son verilmiştir.¹⁴ Bu noktada Gerede'de eğitim ve öğretim faaliyetleri yukarıda bahsedildiği gibi devam etmekteyken Medrese-i Atîk, Medrese-i Cedîd, Debbağhane, Danişmendler, Dörtdivan, Hoşad ve Çağa Medreseleri¹⁵ de bu dönemde çıkartılan ilgili genelge ile kapatılmış olmalıdır. Çünkü *1334 (1918) tarihli Bolu Salnâmesi*'nde bahsedilen

¹⁰ <http://www.gerede-samat.com/egitim.html> 07.09.2013.

¹¹ Enver Avcı, "Geçmişten Günümüze Gerede", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 1996, I, 15.

¹² *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, İstanbul 1317 / 1900, 1320-1321.

¹³ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918)*, 299-300.

¹⁴ Ali Arslan, "İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi'nin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2010, 93.

¹⁵ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (1317 / 1900)*, 1320-1321; ayrıca bkz., Seyfettin Erşahin, "Osmanlıların Son Döneminde Gerede'de Örgün Eğitim-Öğretim", *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede 2000, 77-79.

Gerede'deki medreseler ve isimleri muahhar tarihli *1341 (1925) Tarihli Bolu Salnâmesi*'nde bahsedilmemekte ve bunun yerine Gerede'deki müderrislerden oluşan ilmiye sınıfı ve isimleri zikredilmektedir. İlmiye sınıfı ise Müftü Ali Rıza Efendi başkanlığında, müderrislerden Mehmet Vâsıf Efendi, Hacı Hasan Hilmi Efendi, Mehmet Nûri Efendi, Abdülhalim Efendi, Kemâleddin Efendi ve Hafız Muharrem Efendi ile birlikte toplamda yedi kişiden oluşmaktadır.¹⁶ Türkiye genelinde medreselerin kapatılmasıyla görevlerine son verilen müderrislerin bir kısmı Maarif Vekâleti'ne bağlı okullarda öğretmen olarak istihdam edilmiş olmakla birlikte,¹⁷ bazıları da vaiz olarak görevlendirilmişlerdir.¹⁸ Bununla birlikte Gerede'deki ilmiye sınıfının medreselerin kapatılmasından sonra hangi görevleri ifa ettiklerini bilemesek de Müftülüğe bağlı olarak maaş almaya devam ettiklerini tespit edebilmekteyiz.¹⁹

Eğitim alanında gerçekleştirilen inkılapların toplumda nasıl karşılık bulduğu zamanın şahitlerinden Gerede uleması merhum Kemalettin Üstün'ün satırlarında şu şekilde ifade edilmektedir:

“(İstanbul’dan) Gerede’ye dönerek babamdan miras medresede tedris heveslerinde iken çeşitli belalar doğuran o meş’um cihan savaşı çıktı. Ben de asker olup sıhhiye memurluğu ile Avanos kazasını boylayarak dört sene süren cihan savaşını bitirdik. Derken Milli Mücadele denilen savaş çıktı. Bu savaşa da ne dindar kişiler katıldılar, Buhârilere, hatimler okunarak düşman vatandan atıldı. Medreseler açıldı, gürül gürül dinî, ahlakî dersler okunmaya başladı. Ben ve emsalim hiç bir ivaz düşünmeyerek fahrî dersler aldık. Biraz sonra birer maaş veya avcı yemi ile taltif olunduk. Öyle sandık ki, Asr-ı Saadet’ten pırıltılar geliyor. Böyle zevkli zevkli derslerle meşgul iken ansızın çıkan yıkıcı, yakıcı, her şeyi altüst edici bir fırtınada neye uğradığımı şaşırımdım. Biraz önce birer ibadet ve fazilet olan o Kur’ân okumalar, ilimler, zikirler, tesbihler birer ağır suç sayıldı. Canlarıyla, mallarıyla savaşımlara katılan ne dindar hocalar ve imamlar, sarıkları boyunlarına dolanarak zindanlara atıldı... Bizim müderrislik sıfatımız vaizliğe çevrildi. Namaz, oruç ve itikadi meseleler ile korkular içinde kâh va’z kâh sükût ederek yirmi sene meşgul olduk. Selefim müftü Ali Rıza Ünlü’nün vefatı ile (1945 yılında) müftü tayin olunduk. Bu sırada eski şiddetler biraz gevşer gibi oldu. Biz de perde altında hevesli dindar gençlere Arapça ve dinî dersleri vermekle meşgul olmaya başladık. Menderes devri gibi müsamahalı günlerde camide va’z şeklinde çalışarak birkaç genç müftü, vaiz, imam yetiştirmeye imdad-ı ilahi ile muvaffak olduk.”²⁰

¹⁶ *1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi*, 375.

¹⁷ Emin Özdemir, “İslah Çalışmalarından İlğasına Medreselere İslamcı Bir Bakış: Sebilürreşad’da Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, Winter 2013, Ankara-Turkey, 208.

¹⁸ Ahmed Kemalettin Üstün, *54 Farz Şerhi*, İstanbul trz., 12.

¹⁹ BCA., Fon:51.0.0, Yer: 3.15.28.

²⁰ Üstün, 12.

Türkiye genelinde ve Gerede’de sadece medreseler kapatılmamış, aynı şekilde Kur’ân Kursları da kapatılmıştır. Fakat daha sonra 1936’da Türkiye’de üç tane olan Kur’ân kursunun biri de Gerede’de açılmıştı. Kursun hocası Hafız Muharrem Gündüz ilgili tarihlerde ve sonrasında çok sayıda hafız yetiştirmiştir.²¹ 1946 yılında Yeni Camii Kur’ân Kursu,²² 1948 yılında da Yusuf Şengönül Hocaefendi tarafından Aşağı Tekke’de Kur’ân Kursu açılmıştır.²³

1334 (1918) Tarihli Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi’ne göre Gerede genelinde 84 cami ve iki mescit bulunmaktaydı. Bunlardan 9 cami ve bir mescit Gerede’nin merkezindeydi.²⁴ Yukarıda geçtiği üzere 175 köyden oluşan Gerede kazasının yaklaşık 100 köyünde cami bulunmadığı veya imam olmadığı için kullanılmadığı anlaşılmaktadır. 1944 yılındaki depremde Gerede’de tüm camilerin yıkılmış olmasına rağmen, 8 adet cami ahşap olarak tekrar inşa edilmiştir.²⁵

1.3. Nüfus

1334 (1918) Tarihli Bolu Salnâmesi’ne göre Gerede’nin genel nüfusu 25.486 kadın, 24.918 erkek olmak üzere toplam 50.404’tir. Ayrıca bu dönemde Gerede’de ticaret veya çeşitli vesileler için gelmiş birkaç Rum vatandaşı ile birlikte 23 erkek 29 kadından oluşan 52 Ermeni vatandaşı da bulunmaktadır.²⁶ 1341 (1925) Tarihli Bolu Salnâmesi’ne göre ise Gerede’nin nüfusu 22.566 erkek, 25.962 kadın olmak üzere toplam 48.522 kişiden oluşmaktadır.²⁷ Bu durumda yedi sene içerisinde kadın nüfusu yaklaşık 1.000 kişi olarak artış göstermişken, erkek nüfusunda 2.352 kişi azalma görülmüştür. Bu durumun I. Dünya Savaşı ve akabinde Anadolu’da başlatılan Kurtuluş Savaş’ında cephede ölen asker sayısı ile ilgili olması muhtemeldir. Gerede’nin nüfusu 1935 yılında 55.261, 1940 yılında 56.161 ve 1945 yılında ise 59.539 olmuştur. 1950 yılına gelindiğinde ise Gerede’nin genel nüfusunda azalma görülmüş ve toplam nüfus 51.733 olmuştur.²⁸ Aradan geçen yirmi beş yıl zarfında Gerede’nin toplam nüfusunda gerçekleşen bu ufak artış oranı muhtemelen dışarıya giden göç hareketleri ile ilgilidir.

1.4. Ekonomik Hayat

1334 (1918) Tarihli Bolu Salnâmesi’ne göre Geredeliler zeki, kabiliyetli, çalışkan ve başarılı insanlar olarak tavsif edilmektedir. Bu dönemde Gerede halkı geçimini teminde ticaret ile uğraşmakta, erkeği ve kadını ile beraber çalışmakta,

²¹ Kazım Ünlüol, “Hoca Yusuf Şengönül”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2008, XIII, 9.

²² M. Faruk Bayraktar, “Cumhuriyet Döneminde Gerede’de Eğitim”, *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede 2000, 182.

²³ Ünlüol, “Hoca Yusuf Şengönül”, XIII, 9.

²⁴ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918)*, 300.

²⁵ Kut, “1946’da Gerede (I)”, IX, 34.

²⁶ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918)*, 298.

²⁷ *1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi*, 386.

²⁸ Kazım Ünlüol, “Gerede Nüfusu”, <http://www.gerede.net> 04.09.2013.

haftanın belirli günü kurulan sadece Gerede pazarına değil civardaki Viranşehir, Dörtdivan, Çağa, Mengen ve Bolu gibi şehir ve kasaba pazarlarına da alım-satım için gitmektedirler. Mengen halkının ise yüzde sekseninin İstanbul'da büyük konaklarda ve ticari işletmelerde aşçılık mesleğini icra ettikleri de belirtilmektedir. Gerede arazi bakımından tarıma uygun olduğu halde yeni ziraat aletleri henüz tam olarak kullanılmaya başlanmadığından istenilen düzeyde tarım geliri elde edilememektedir. Mahsul edilen tahıl buğday ve arpadır. Bununla beraber Gerede'de küçük ve büyükbaş hayvancılığın ve bunlardan elde edilen ürünlerin artış gösterdiği ve hatta ihraç edilecek seviyeye ulaştığı görülmektedir. İlgili Salnâme'de belirtilen rakamlara göre yıllık 60.000 kıyye tiftik, 15.000 kıyye yağ, 600.000 ila 800.000 yumurta ihraç edilmektedir. Ayrıca küçükbaş olarak Gerede genelinde 100.000 tiftik keçisi, normal keçi ve koyunla birlikte büyükbaş olarak da 30.000 kara sığır ve manda bulunmaktaydı.²⁹

1341 (1925) Tarihli Bolu Salnâmesi'ne göre genel olarak Gerede'nin ekonomik durumu tarım, hayvancılık ve ticarete dayalı olarak gelişmiş olmakla beraber sanayi sektörü açısından burada herhangi bir işletme kurulamamıştır. Yetiştirilen ürünlerden 40.000 kıyye tiftik, 10.000 kıyye yağ ve keş, 800.000 adet yumurta ve kısmen de zahire yıllık olarak ihraç edilmektedir. Gerede kazası genelinde 36.090 tiftik, 5000 keçi, 24.700 koyun, 25.000 kadar da sığır ve manda bulunmaktaydı.³⁰ Buna göre aradan geçen yedi sene içerisinde Gerede'de büyük ve küçükbaş hayvan sayısında ve ürünlerinde ortalama yüzde otuz civarında bir azalma olmuştur. 1945 yılında 30.020 tiftik, 2.712 keçi, 50.766 koyun, 46.000 civarında sığır ve manda bulunmaktaydı.³¹

1940'lı yıllarda ise Gerede'de ziraat, ticaret ve sanatın genel olarak gerilediği müşahede edilmektedir. Gerede arazisinin büyük çoğunluğu ormanlarla kaplı olduğundan ekilir arazi oranı oldukça azdır. Toprağın veriminin az olması, ziraatın modern tekniklerle yapılmamasından dolayı hububat ziraatı gelişmemiştir. Bu dönemde Gerede tüm sebze ve meyve ihtiyacını civar ilçelerden temin etmektedir. Tiftikçilik önceleri rağbet edilen bir kazanç iken, keçilerin orman sahası dışarısına çıkarılması sonucu bu meslek de kaybolmuştur. Gerede merkezinde çeşitli meslek grupları ve ticaret erbabı olsa da bunlar pazar kurulan Cumartesi günleri hariç canlı bir ticarî hayattan yoksundurlar. Bu dönemde Gerede'de en canlı ticaret sektörü dericilik, yemenicilik ve kunduracılıktır. Bunun yanında şekerci ve helvacı dükkânları da bulunmaktadır.³² Gerede'de dericilik

²⁹ Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918), 298-299, 301.

³⁰ 1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi, 386-387.

³¹ Kut, "1946'da Gerede (II)", X, 13.

³² Kut, "1946'da Gerede (II)", X, 12.

sanayisini geliştirmek üzere 1946 yılında 2.125 TL sermaye ile “Gerede Teknik Deri Fabrikası Küçük Sanat Kooperatifi Ortaklığı”³³ kurulmuştur.

Demircilik Gerede’nin tarihi kadar eski ve en önemli mesleklerden biridir. 1950’li yıllarda şehir içinde iki arasta halinde yaklaşık 50 demirci dükkânında yüzlerce kişi çalışmaktaydı.³⁴ Bununla beraber demirci esnafı köylünün nal, mıh, sapan demiri ihtiyaçlarını karşıladıklarından ancak günlük kazançlarını sağlayabilmekteydiler.³⁵

Geredelilerin geçim kaynağı açısından panayırlar önemli bir konumda bulunmaktaydı. Gerede’nin on dakika doğusunda yer alan Kaynaklar ismi ile bilinen bir mevkide her sene Eylül ayında on beş gün ara ile iki kez panayır kurulmaktaydı. Bu panayıra çevre şehir ve kasabalardan tüccar ve halk gelir, çok sayıda davar, sığır, at, kısrak, sebze ve meyve alım satımı gerçekteşirdi.³⁶ Örneğın 1917 yılında kurulan panayırdaki 12.000 tiftik keçisi ve koyun, 14.000’i aşkın manda, öküz, beygir, kısrak, katır, merkebin alım satımı gerçekteşmiştir.³⁷ Ancak zaman zaman halk sağığını korumak için küçük ve büyükbaş hayvanlarda görülen salgın hastalıklar sonucu ilgili panayırdaki hayvan satışlarının yasaklandığı da olmuştur. Örneğın, 1924 yılında Gerede ve özellikle Düzce civarında sığır vebası görülmüştü. Hastalığın yayılmasını önlenmek ve hatta yok etmek için gerekli tedbirlerin yetkililer tarafından alındığı bildirilmektedir. Bu meyanda, ilgili tarihte düzenlenen Gerede’deki panayıra küçük ve büyükbaş hayvanların getirilmesine ve satışına izin verilmemiş, bunun haricindeki malların satışı gerçekteşirilmemişti. Fakat bu durum o yıl ki panayıra uzaktan ve yakından gelen tüccar için oldukça büyük maddi zarara neden olduğu, ahalinin ise ne borçlarını ödeyebildikleri ve ne de bir kile zahire alabildikleri, iktisaden mahvoldukları ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır.³⁸

2. Devrim Kanunları ve Gerede Halkının Tutumu

2.1 Men-i Müskirat Kanunu: 23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanan Birinci Büyük Millet Meclisi’nin ilk çıkardığı kanunlardan biri Men-i Müskirat Kanunu idi. İlgili kanun 14 Eylül 1920’de kabul edildikten ve yaklaşık beş buçuk sene yürürlükte kaldıktan sonra 22 Mart 1926’da kaldırılmıştı.³⁹ Bu zaman içerisinde

³³ BCA., Fon:30.18.1.2, Yer: 116.23.20.

³⁴ Özdemir İnce, “Kaybolan Mesleklerimiz: Demircilik”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2002, VII, 8.

³⁵ Kut, “1946’da Gerede (II)”, X, 12.

³⁶ 1341 / 1925 Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi, 386-387

³⁷ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334 / 1918)*, 301

³⁸ BCA., Fon:030.10, Yer: 186.282.10

³⁹ Onur Karahanoğulları, *Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)*, Ankara 2007, 146-147, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/menimuskirat.pdf>, 07.09.2013.

alkollü içki üretimi yasaklandığından evlerde gizli olarak içki üretimi başlamıştı. İlgili tarihlerde Gerede'de kaçak içki üretiminin hangi boyutlarda olduğunu tam olarak tespit edemesek de, 19 Şubat 1923 tarihli bir vakadan Gerede'de kaçak içki imalinin söz konusu olduğunu tespit edebiliyoruz. Buna göre, Gerede'nin Demirciler mahallesi sakinlerinden Dilber ve Hasibe adlı iki kadının içki imalinden dolayı para cezasına çarptırıldıkları ve sonrasında bu cezanın da Büyük Millet Meclisi'nce affolunduğu kayıtlarda belirtilmektedir.⁴⁰

2.2. Kanunlara ve Hükümete Hakaret: Bilindiği üzere 13 Mart 1926'da Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Ceza Kanununun 160. Maddesine göre Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisi'ni, Cumhurbaşkanını, hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, vb., kurum ve kuruluşları tahkir ve taziyif edenler hakkında takibat yapılacağı ve altı aydan üç seneye kadar hapis cezası verileceği bildirilmektedir. İlgili madde gereğince, 26 Eylül 1927 tarihinde hükümetin şahs-ı manevisini tahkir ve tezyif eylemekten Gerede'nin Çoğullu köyünden Ahmet hanımı Emine hakkında ilgili ceza maddesi uyarınca Büyük Millet Meclisi'nden takibat için izin verilmesi talep edilmiştir.⁴¹ Aynı şekilde 6 Kasım 1927 tarihinde kanunlara hakaret suçundan Gerede'nin Seviller mahallesinden Sezai hanımı Hanife hakkında takibat yapılması için Büyük Millet Meclisi'nden izin talep edilmişti.⁴²

Bu dönemde adliyeye sevk edilen bir diğer ilginç olay da şudur. 25 Nisan 1929 tarihli bir evraka göre Gerede'nin Kabilde mahallesinden vaiz Hacı Hasan isimindeki birinin Mustafa Kemal Atatürk'ün hasta olduğuna, Selanik'in alınarak karşılığında İstanbul'un verileceğine ve İsmet İnönü'nün de Avrupa'ya ve İngiltere'ye gideceğine dair ifadelerde bulunmasından dolayı adliyeye sevk edildiğidir.⁴³ Bu olayın sonucu hakkında bir malumata ulaşamadık ama dönemin siyasî-adli vakalarını göstermesi açısından önemli bulduğumuz için burada yer verilmesini uygun bulmaktayız.

2.3. Şapka Kanunu: 25 Ağustos 1925 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu'da şapka giyilmesini teşvik eden nutkundan sonra tüm Türkiye'de bu hareket için destek kampanyaları başlamıştı. Bu konuda Gerede Belediyesi'nin bir karar alarak Atatürk'ün şapka hakkındaki nutkuna destek olma açısından müftü ve imamlar haricindeki halkın sarık ve yazma sarmasını, yerli olmayan serpuş kullanılmasını yasakladığı⁴⁴ yapılan araştırmalarda ortaya konulmaktadır.

⁴⁰ BCA., Fon:30.10.0.0, Yer: 197.350.12; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9 Nisan 1339, Devre 1, İctima 4, C.29, 13-14.

⁴¹ BCA., Fon: 30.10.0.0, Yer: 34.195.13/1,2,3,4,5.

⁴² BCA., Fon:030.10, Yer: 34.196.17/1,2,3.

⁴³ BCA., Fon:30.10.0.0, Yer: 104.679.29.

⁴⁴ Gürçan Bozkır, "İzmir Basınında Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu Gezisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/20-21, 2010 (Bahar-Güz), 114.

2.4. Harf İnkılabı: 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen 1353 sayılı “Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”la Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kabul edilmişti. Yüzyıllardır süregelen eğitim-öğretim faaliyetlerini kökten değiştiren bu harf inkılabının Gerede halkı ve uleması arasında çeşitli tartışmalara neden olduğunu görebilmekteyiz. Şöyle ki, Gerede müderrislerinden Yunus Fehmi Geredevî (1867-1930) 1929 yılının ilkbaharında komşu beldede düzenlenen bir cemiyete katılmak üzere ulemadan diğer kişilerle birlikte yola çıkar. Yolda giderken bir kenarı çamurlanmış, Latin alfabesi ile basılmış bir gazete görür, temizler ve cebine koyar. Bunun üzerine halktan bazı ileri gelenler, “*Hocaefendi, gavur gazetesi mi okuyorsun? Günah değil mi?*” diye sorarlar. Yunus Fehmi Hoca ise bunun günah olmadığını, gazetede değerli bilgilerin olduğunu, kendisinin çamur içinden inciler topladığını ve ilmin gavuru-müslümanı olmadığını beyan eder. Cemiyette de tartışma devam ettiğinden son olarak Yunus Fehmi Hocaefendi şunları beyan eder: “*Kim ne derse desin, Türkiye’nin düzeni budur ve değişmesi de mümkün değildir. Herkes yeni yazıyı ve bu yazı ile verilecek ilmi öğrenmeye bakmalıdır.*”⁴⁵

2.5. İstiklal Mahkemeleri: Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında faaliyet gösteren İstiklâl Mahkemeleri ilgili dönemde çeşitli sebeplerle kurulmuştur. 13 Şubat 1925 yılında Şeyh Said isyanının patlak vermesiyle 4 Mart 1925’te Meclis’te yapılan görüşmeler neticesinde Takrîr-i Sükûn Kanunu ile birlikte Şark bölgelerinde ve Ankara’da İstiklâl Mahkemeleri kurulmuştu.⁴⁶ İlgili dönemde Gerede’de sebebi zikredilmese de Ankara İstiklâl Mahkemesi’ne tevdi edilen bir vakanın olduğu resmi evraklardan anlaşılmaktadır. 29 Temmuz 1925 tarihli resmî bir evraka göre, Geredeli Hacı Emin Efendi İstiklâl Mahkemesi’nce mahkûm edilmişti. Mahkûmiyetinin sebebi açık olarak belirtilmemiş olsa da Molla Hasan adlı şahsın Geredeli Hacı Emin Efendi’nin yaptıkları hakkında şahadet etmesi gösterilmektedir. Sonrasında, intikam almak düşüncesiyle Hacı Emin Efendi’nin yeğeni Yusuf ve kayınbiraderinin oğlu, Molla Hasan’ın hanesine girerek gelini ve dokuz aylık bebeğini yaralama ve cinayet suçunu irtikap etmişlerdi. Meydana gelen olayı da çobanları Ahmed’in üzerine yıkmaları üzerine ilgili şahıslar da Ankara İstiklâl Mahkemesi’ne tevdi edilmişlerdi.⁴⁷

⁴⁵ Nurettin Sezen, “Gerede’de İz Bırakanlar: Yunus Fehmi Geredevî (1867-1930)”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2004, IX,10.

⁴⁶ Cevdet Küçük, “İstiklâl Mahkemeleri”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIII, 352.

⁴⁷ BCA., Fon:30.18.1.1, Yer: 14.47.2.

3. 1950'ye Kadar Gerede'de Sosyal Hayat

3.1. Gerede Halkevi ve Faaliyetleri

Halkevleri 19 Şubat 1932'de 14 ilde, sonrasında tüm Türkiye'de açılmış ve 1951'e kadar faaliyetlerine devam etmişlerdi. Gerede'de 1939 yılında Hükümet Meydanı'nda büyük bir bina olarak Halkevi inşa edilmiştir. İçerisinde toplantı salonu, sahnesi, zengin kitaplığı ve çeşitli odaları bulunmaktaydı.⁴⁸ İlgili dönem içerisinde yapılan yazışmalardan Halkevi'ndeki kitap ve bazı emtialar hakkında malumat edinebiliyoruz. Mezkûr eserler, Uyanış Dergisi, Atatürk'ün Nutku, Hükümet Programı, El Topu Oyunu, Gülle Jimnastiği, Adliye Ceridesi, Çocuk Hukuku, Kartal, Kemalizm, Balkanlar ve Türklük, Tiyatro Konuşmaları, Sıhhi Öğütler, Şehirli Kız, İş Kanunu, Medeni Kanunumuz Karşısında, Kamutay Tutulmaları, Devrim Yolcuları, Bay Turğan, Aşkın Manası, Paltık ve Fonetik Sanatlar ve Arkeoloji dergisi AR, Sanat ve Fikir dergisi Gündüz ve çeşitli eserler değişik tarihlerde Gerede Halkevi'ne gönderilmiştir.⁴⁹ Bu dönemde Gerede Halkevindeki kitapların toplam sayısı 3278'le zengin bir kütüphaneye sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰ Ayrıca Gerede Halkevi'nin sadece kültürel faaliyetlere değil tesis edilen Kayak Sporları Müessesesi'nede destek olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda 8 Şubat 1941 tarihli dönemin Bolu Valisi Ahmet Durmuş Evrendilek, çok kalabalık bir halkın iştiraki ile Gerede kazası Kayak Sporları Müessesesi'nin Esentepe mevkiinde törenle açıldığını, bu vesile ile de halkın ve gençlerin Milli Şeflerine bağlılık tezahüratında bulduklarını ve gençlerin kayak ve spor gösterilerinde bulduklarını ifade etmektedir.⁵¹ Kuruluşunu müteakip senelerde belirli sayıda gençler özellikle de Gerede Halkevi'nin nezaretinde kayak sporu için yetiştirilmiş ve zaman zaman halkın da katılım sağladığı kayak yarışmaları düzenlenmiştir.⁵² İlgili yıllarda Halkevleri dışarıdan gelen sanatçıların sanatlarını icrada kullandıkları müesseseler arasında yerini almıştır. Örneğin, 1940'lı yıllarda Gerede'ye illüzyonist sanatçısı Zati Sungur gelmiştir. Sanatçı halka ve öğrencilere sunduğu gösterilerini Halkevi'nin sahnesinde sergilemiştir.⁵³

3.2. Gerede'de Teknoloji ve Yeniliklerin Kullanımı: İkinci Dünya Savaşı yılları herkesin sıkıntı çektiği ve adeta yaşam savaşı verdiği dönem olarak hafızalardaki yerini korumaktadır. Ülkenin hemen her yerinde yaşanan hayat mücadelesinin Gerede'de de benzer nitelikte olduğu bilinmektedir. Sözelimi, yiyecek-ıçecek sıkıntılarının yanısıra, insanların adeta dünya ile bağlantısını

⁴⁸ Kut, "1946'da Gerede (I)", IX, 34.

⁴⁹ BCA., Fon:490.1.0.0, Yer:22.111.1/1,2,3,5,6,7.

⁵⁰ Kut, "1946'da Gerede (II)", X, 12.

⁵¹ BCA., Fon:030.10.0.0, Yer:145.40.2.

⁵² BCA., Fon: 490.1.0.0, Yer: 1121.89.3.17.

⁵³ M. Kemal Özyiğit, "Anılarım: Zati Sungur", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2006, XI, 8.

kurduğu radyonun sadece memur ve refah düzeyi yüksek insanların evinde bulunması, dönemi resmetme açısından çarpıcı bir örnektir.⁵⁴

26 Aralık 1925 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen bir kanuna göre alaturka saat kullanımı yerine "Günün 24 Saate Taksimine Dair" kanun vaz edilmiş⁵⁵ ve 2 Ocak 1926 tarihli 697 sayılı kanun olarak Resmi Gazete'de yayınlanmıştı.⁵⁶ Böylece tüm Türkiye'de dünyanın kullandığı saat sistemi kabul edilmişti. Bununla beraber aradan geçen yaklaşık yirmi seneye rağmen Gerede'deki köylü ve şehirli hemen herkes alaturka saat kullanmaya devam etmişti.⁵⁷

Gerede'ye elektrik ise 1937 yılında Demirciler mahallesinde Belediye Başkanı İhsan Yalçın zamanında Almanlar tarafından elektrik santralini yapılmasıyla gelmiştir.⁵⁸ Kömürle çalışan 90 beygir gücündeki⁵⁹ bu elektrik motoru çalışırken halk izlemeye giderlerdi. Öğretmenler ise öğrencileri motor çalışırken oraya götürür, elektrik motorunun çalışmasını anlatırlardı. Akşam olduğunda motor çalışmaya başlayarak elektrik yanar ve gece saat 24.00'te motor durdurulurdu. Bu saatten önce kahvedeki erkekler ve ev gezmelerindeki kadınlar sokaklar karanlığa gömülmeden önce evlerine dönerlerdi.⁶⁰

3.3. Bando Takımı: 1935 yılında Halk Partisi binasında Gerede dışından müzik aletleri ve bando ekibi hocası getirilerek Gerede halkı ve esnafından oluşan bir bando ekibi kurulmuştu.⁶¹ Bando takımı muhtemelen 1939 yılında Gerede'de Halkevi'nin açılışından sonra faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Bando takımının hocası Bolu'dan özellikle getirtilmiş İlhan Akgün Bey'di. Adı geçen bando ekibi milli bayramlarda çeşitli marşlar çalarak halka konser verirlerdi.⁶²

3.4. Doğum Âdetleri: 1940'lı yıllarda Gerede ilçe merkezinde bütün doğumları hemen hemen Belediye ebesi gerçekleştirmekteydi. Doğumdan sonra çocuğu nazardan korumak için yüzü 3-4 ay süre kadar bir tülbentle örtülür, kimseye gösterilmezdi. Doğumun yedinci günü "Beşiğe Yatırma" merasimi gerçekleştirilirdi. Bunun için ebe ve yakın akrabalar davet edilir, beraber yemek yenir ve mevlit okutulurdu. Bebek ebenin kucağında olduğu halde beşiğin

⁵⁴ M. Kemal Özyiğit, "Anılarım", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 1997, II, 25.

⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 31. Birleşim, 26 Aralık 1925.

⁵⁶ Resmi Gazete, 2 Ocak 1926, No:260.

⁵⁷ Ferhan Kut, "Gerede Folkloru", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 1998, III, 17.

⁵⁸ BCA., Fon:30.18.01.02, Yer: 80.91.5; Kazım Ünlüol, "Radyo İşli", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2001, VI, 20.

⁵⁹ Kut, "1946'da Gerede (I)", IX, 34.

⁶⁰ Şefika Mercanlıgil, "Çocukluğumdaki Gerede", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2004, IX, 20.

⁶¹ Ünlüol, "Radyo İşli", VI, 20.

⁶² Özyiğit, "Anılarım", II, 27.

etrafında üç kere dönülerek dualar okunulur ve beşiğe yatırılırdı. Bebeği görmeye gelen akraba ve komşular hediyelerini sunarlardı.⁶³

3.5. Düğün: Gerede'de evlenecek yaştaki gençlere eş seçimi genellikle annelerin gezmelerde veya kız hamamlarında oğullarına münasip eş arayışıyla başlar ve bundan sonra da dünür gidilirdi. İlk olarak erkek tarafından üç-dört yaşlı akraba kız babasının dükkânına giderek talip oldukları kızı resmen isterlerdi. Burada olumlu cevap alınırsa bu sefer de kız evine gidilerek söz kesilirdi. Bu merasimden sonra kız tarafı bir tepsi baklava ve erkek evi için hazırlanmış çeşitli hediyeleri oğlan evine gönderirdi. Hediyeleri alan oğlan evi karşılık olarak kıza ipek bir entarilik ile nişan yüzüğünü tepsiyle beraber geri gönderirdi. Bundan sonra artık düğün hazırlıkları başlardı. Düğün Pazartesi günü başlar ve damat, kız evine bir zembil içinde çerez ve çeşitli hediyeler gönderirdi. Salı veya Çarşamba günü farklı saatlerde damat ve gelin tarafı hamama giderlerdi. Hamamdan sonra kız evinde kına başlar ve kadınlar toplanarak şarkı söyleyip eğlenceler yaparlardı. Gelin alma Perşembe günüydü. Gelin alacak olan erkek tarafı toplanarak kafile halinde gelin evine gider, hazırlıklardan sonra gelin kayınpederinin elini tutarak arabaya bindirilir ve damat evine gelinirdi. Pazar günü ise damat kayınpederinin elini öpmeye gider ve aileyle birlikte yemek yendikten sonra düğün sona ermiş olurdu.⁶⁴

3.6. Eğlenceler: Orman ve yayla diyarı olan Gerede'de halk yaz mevsiminde ailece yemekleri ile birlikte Esentepe'ye çıkarlardı. Ayrıca baharın ilk günlerinde "Ramazan Dede Günü" denilen kadınlara mahsus bir günde kadınlar toplanıp Esentepe'ye çıkar ve kendi aralarında eğlenceler yaparlardı.⁶⁵ Erkekler ise uzun kış gecelerinde "Sohbet âlemleri" denilen kendi aralarında bir çeşit oyunlardan oluşan eğlenceler düzenlerlerdi. Sohbeteye özel geleneksel tekerlemelerden sonra oyunlar başlar, sazlar çalınır ve sohbet şarkıları söylenirdi. Eğlenceler sabaha kadar devam eder, ertesi hafta benzer bir program başka bir evde yinelenir ve böylece sekiz hafta kadar süren bir devamlılıkla eğlenceler gerçekleştirilirdi.⁶⁶

3.7. Çeşitli Âdet ve İnançlar: Gerede ilçe merkezinde ihtiyar kadınların doktor ve modern tıbbaya güvenlerinin az olduğu anlatılmaktadır. Doktora çeşitli ev ilaçları denendikten sonra fayda bulunmazsa en son çare olarak gidilirdi. Bir insanın ateşi yükselirse müşhil içirilerek terletilmeye çalışılır; ateş düşmezse söğüt yaprağına yatırılır; üşüyüp titreyen hastalar için koyun kesilir ve derisi sıcak sıcak

⁶³ Kut, "Gerede Folkloru", III, 14.

⁶⁴ Kut, "Gerede Folkloru", III, 14-15.

⁶⁵ Kut, "Gerede Folkloru", III, 14-15.

⁶⁶ Kut, "Gerede Folkloru", III, 15-16.

hastaya sarılırdı. Sinirsel hastalıklar için ise kurşun dökülürdü. Bir evde hasta olduğunda bütün komşular ziyarete gelirlerdi.⁶⁷

3.8. Sanat Hayatı: İlgili yıllarda Esentepe’de halka açık bir şekilde sinema izlenmesini sağlamak üzere ahşap bir sahne inşa edilmişti. Bu yıllarda çok sayıda Geredeli burada sinema izleme imkânı bulabilmiştir. Filmin oynatılacağı günün öncesinde tellallar gece sokakları gezerek “*Gece Esentepe’de sinema oynayacak!*” diye bağırırlardı. Halk sinema izlemek için Esentepe’ye gider, ahşap sahne önünde oturarak sahne üzerine gerilen beyaz perdede sinemayı izlerdi.⁶⁸ Esentepe’deki halka açık sinema sahnesinden başka Gerede Halkevi’nde de umumi sinema olarak da kullanılabilen bir salonu ve aynı zamanda tiyatro oyunlarının sergilenebileceği bir sahne bulunmaktaydı.⁶⁹

3.9. Ramazan Ayı: Gerede’de Ramazan ayı gelmeden önce bir takım hazırlıklar yapılırdı. Öncelikle Ramazan gelmeden önce evlerde genel bir temizlik yapılır, mutfak eşyaları çeşmeye götürülüp kum veya sarı çamur ile iyice ovularak yıkanır. Evdeki kap-kacakların temizliğinden sonra Ramazan’a has olarak yufkalar açılır, reçeller yapılır, bol miktarda ceviz, pirinç ve mercimek ayıklanırdı. Ramazan süresince de hemen her gün camilere gidilir, mukabele ve vaaz dinlenirdi. İftardan sonra da her gece bir başka camiye teravih için gidilirdi. İftar yemekleri ve davetleri de çok önemliydi. Bir Ramazan akşamı evlere iftar yemeği için mahalle camisinin hocası, müezzini ve mukabele okuyan hafızlar davet edilirdi. Bir diğer akşam ise mahalledeki dullar ve fakir komşular iftara davet edilirdi. Akrabalar da Ramazan süresince birbirlerine iftar yemeğine giderlerdi. Sahur vakti ise mahalle aralarında davulcular mani söyleyerek gezer ve para toplarlardı.⁷⁰

3.10. Giyim-Kuşam: Gerede merkezinde erkeklerin giyindiği geleneksel özel bir elbise yoktu. Erkekler pantolon, ceket ve kasket giyerler, kravatı nadiren takarlardı. Ayaklarına kundura veya mest kundura giyerlerdi. Kadınlar ise renkli bir entari üzerine koyu renkli bir etek giyerler, üstlerine de örtme denilen kumaş veya yünden yapılmış bir örtü atarlardı. Bellerine yaz kış şaldan kuşak sararlar, çalışma esnasında siyah bir çember sarılı fes giyerler ve geniş yapılı şalvarları bulunurdu. Dügünlerde veya kasabaya gelirken çarşaf giyerler, peçe kullanırlardı.⁷¹

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1935 yılındaki IV. Kongresi’nde ele alınan konulardan biri de kadınların kılık kıyafeti ile ilgiliydi. İlgili kongrede her ne kadar bu konuda bir kanunun çıkması öngörülmemişse de kadınların peçe takmaları ve

⁶⁷ Kut, “Gerede Folkloru”, III, 17.

⁶⁸ Mercanlıgil, “Çocukluğumdaki Gerede”, IX, 19.

⁶⁹ BCA., Fon:490.1.0.0, Yer: 1673.823.1\1-2.

⁷⁰ Mercanlıgil, “Çocukluğumdaki Gerede”, IX, 20-21.

⁷¹ Kut, “1946’da Gerede (II)”, X, 12.

çarşafı dolaşmalarının yasaklanması ve bu yasağın da belediyelerce uygulanması kabul edilmişti.⁷² Bu yasağın ilgili tarihlerde Gerede'de uygulanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Yasağın uygulanmaya başlandığı yıllarda Gerede sokaklarında tellal gezerek "Hanımlar bundan sonra manto giyecek, başörtüsü takacak; örtme, şalvar yasaklanmıştır" diye kabul edilen kılık-kıyafet yasağını ilan etmiştir. Mezkûr yasağa halktan bazı kadınlar uyarken bazıları da uymamışlar, geleneksel kıyafetleri ile sokağa çıkmaya devam etmişlerdir. Yasağı kontrol üzere Belediye görevlisi Cemali'nin geleneksel kıyafetleri örtme ile sokağa çıkan kadınlara kızdırdığı ve hatta örtmelerini başlarından çektiği belirtilmektedir. Bununla beraber Gerede'de kılık kıyafet yasağının uygulanması ve takibi bir zaman sonra kaldırılmış ve Gerede kadınları yine eskisi gibi giyinmeye başlamışlardır.⁷³

3.11. Sivil Toplum Kuruluşları: 1920'li yıllarda Gerede'de resmi kuruluşların yanında, Hilâl-i Ahmer, Himâye-i Etfâl ve Türk Ocağı gibi cemiyetlerin varlığı kazada sosyal örgütlenmelerin de kuvvetli bir şekilde varlığını göstermektedir. Özellikle de Türk Ocağı'nın varlığı Gerede'de Türk milliyetçilerinin bir tabanı olduğunu göstermektedir. 1925 yılında açılan Türk Ocağı'nın hangi alanlarda hizmet ettiğini tam olarak tespit edemesek de halk eğitimine yardımcı bir kuruluş olarak çalıştığı belirtilmektedir.⁷⁴

1940'lı yıllarda Gerede'de 231 kayıtlı üyesi ile Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, 1672 kayıtlı üyesi ile Hava Kurumu⁷⁵, Yardımsevenler Derneği, Maârif Sevenler Cemiyeti, Sağlık Sevenler Cemiyeti, Gençlik Spor Kulübü ve Memur Mahfeli (veya Lokali) bulunmaktaydı.⁷⁶

3.12. Sağlık Teşkilatı: 1940'lı yıllarda Gerede'de hastane binası yoktu. Bunun yerine beş yataklı Muayene ve Tedavi Evi bulunmaktaydı. Daha önce bir adet eczane açılmasına rağmen daha sonra kapatılarak Bolu'ya taşınmıştı. Bununla birlikte devlet memurluğu kadrosunda çalışan hükümet tabibi, gezici sağlık memuru ve tedavi sağlık memurları bulunmaktaydı. İlâveten Belediye kadrosunda çalışan bir sağlık memuru ve ebesi de istihdam edilmişti. Bir de bu dönemde özellikle Mengen köylerinde mütetabbibler vardı. Bunlar zamanında Zonguldak'ta veya diğer yerlerdeki hastanelerde hademelik yapan kişilerdi. Köylerine döndüklerinde sağlık personeli gibi halka şırınga ile iğne yapmaktaydılar. İlâveten,

⁷² Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, İstanbul 1996, IV, 1359.

⁷³ Mercanlıgil, "Çocukluğumdaki Gerede", IX, 22

⁷⁴ Kazım Ünlüol, "Gerede'de Eğitim Kurumları", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2007, XII, 7

⁷⁵ Gerede'nin Kürkçüler köyünde ikamet eden Bıyıklıoğlu lakaplı Mustafa oğlu Durmuş Ali'nin 1929 yılı kayıtlarına göre Hava Kurumu'na üye olduğu ve aylık 10 kuruştan yıllık 120 kuruş ödediği belirtilmektedir; bkz., Fatih Erkoçoğlu, "Türk Teyyâre Cemiyeti Azasına Mahsus Teahüd Varakası ve Düşündürdükleri", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara 2010, XV, 10

⁷⁶ Kut, "1946'da Gerede (II)", X, 13

merkeze yakın köylerde kırık-çıkıkçı, sünnetçi, berberden dönme diş iğnecisi ve okuyucu mütetabbibler de bulunmaktaydı.⁷⁷

Sonuç

Biz bu çalışmamızda Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 1950'ye kadar olan zaman diliminde Gerede'nin dinî ve sosyal hayatından çeşitli örnekler sunarak toplumu tasvir eden bir fotoğraf karesi oluşturmaya çalıştık.

Gerede çok eski çağlardan araştırma alanımız olan 1950'lere kadar tarih içerisinde her zaman ilmî, dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik önemini muhafaza edebilmiştir. Osmanlı zamanında Gerede, Bolu livasına bağlı ilmî ve ekonomik yönden oldukça önemli bir kaza idi. Tarih boyunca çok sayıda ilim adamları yetişmiş, Cumhuriyet öncesi sayısı 9'a çıkan medreseleri, kaza merkezi ve köylerinde çok sayıdaki diğer okulları ile ilmî alanda hak ettikleri bir değere sahip olmuştur.

Kazada tarih süresince ormanlık alanların fazlalığından dolayı ekilebilir araziler sınırlı düzeyde olmuş, tarım istenilen seviyede gelişme gösterememiştir. Bununla beraber küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin gelişmesi beraberinde deri sektörünü de geliştirmiştir. Deri işlemleri ve yan ürünleriyle Gerede Osmanlı'dan Cumhuriyete hatta günümüze kadar her dönem sektörde adından önemle bahsettirmiştir.

Gerede'de dinî yaşamın halk düzeyindeki etkisi oldukça kuvvetli olmuştur. Toplumda doğumdan ölüme hayatın her safhasında dinî emirlerin, gerçekleştirilen geleneksel âdetlerin yerine getirilmesindeki etkisini açıkça görebilmekteyiz. Bu itibarla sosyal hayat içerisinde kaynağını dinden alan komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma oldukça gelişmiştir. Bu duruma paralel olarak Gerede'de halk arasında içki, kumar gibi kötü alışkanlıkların çok az seviyede olmasında, kazada cinayet ve yaralama gibi şiddet olaylarının sayısının düşük seviyede kalmasında aynı dinî hassasiyet etkili olmuştur. Bunlardan hareketle Gerede, hemen her dönem emniyet ve sükûnun hâkim olduğu, aile yapısının güçlü, aşırılıklardan uzak mutedil insanların yaşadığı şirin ve huzurlu bir kasaba görünümünü muhafaza edebilmiştir.

Son olarak, her yönüyle köklü ve sağlam bir geçmişe sahip Gerede halkı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte geleneksel dinî ve sosyal hayat tarzını büyük ölçüde muhafaza ederek günümüzün modern değerleriyle kaynaştırabilmiştir. Bu da şüphesiz Gerede'nin geçmişindeki köklü yapısından kaynaklanmaktadır.

⁷⁷ Kut, "1946'da Gerede (II)", X, 14

Kaynakça

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),
 Fon:030.10, Yer: 64.431.29 Fon:51.0.0, Yer: 3.15.28
 Fon:30.18.1.2, Yer: 116.23.20 Fon:030.10, Yer: 186.282.10
 Fon:30.10.0.0, Yer: 197.350.12; Fon: 30.10.0.0, Yer: 34.195.13/1,2,3,4,5
 Fon:030.10, Yer: 34.196.17/1,2,3 Fon:30.10.0.0, Yer: 104.679.29
 Fon:30.18.1.1, Yer: 14.47.2 Fon:490.1.0.0, Yer:22.111.1/1,2,3,5,6,7
 Fon:030.10.0.0, Yer:145.40.2 Fon: 490.1.0.0, Yer: 1121.89.3.17
 Fon:30.18.01.02, Yer: 80.91.5 Fon:490.1.0.0, Yer: 1673.823.1\1-2
- Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, İstanbul 1317 / 1900.
 Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334/1918), Bolu 1334 / 1918.
 1341 (1925) Tarihli Bolu Vilayeti Salnâmesi, Haz. Hamdi Birgören, Bolu 2008.
 Resmi Gazete, 2 Ocak 1926, No:260
 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9 Nisan 1339, Devre 1, İctima 4, C.29.
 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 26 Aralık 1925, 31. Birleşim.
 Arslan, Ali, "İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi'nin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2010, 93-103.
 Avcı, Enver, "Geçmişten Günümüze Gerede", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, I, Ankara 1996, 15-18.
 Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, I-IV, İstanbul 1996.
 Bayraktar, M. Faruk, "Cumhuriyet Döneminde Gerede'de Eğitim", *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede 2000, 171-185.
 Bozkır, Gürcan, "İzmir Basınında Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu Gezisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2010, IX/20-21, 109-126.
 Erkoçoğlu, Fatih, "Türk Teyyâre Cemiyeti Azasına Mahsus Teahüd Varakası ve Düşündürdükleri", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, XV, Ankara 2010, 10-11.
 Erşahin, Seyfettin, "Osmanlıların Son Döneminde Gerede'de Örgün Eğitim-Öğretim", *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede 2000, 75-80.
 Haktanır, Adnan Ersoy, *Selîm Sabit Efendi'nin Rehnümâ-yı Muallimîn Adlı Eserinin Öğretim Teknikleri Açısından İncelenmesi* (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2006.
 İnce, Özdemir, "Kaybolan Mesleklerimiz: Demircilik", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, VII, Ankara 2002, 8.
 Karahanoğulları, Onur, *Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)*, Ankara 2007, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/menimuskirat.pdf>
 Onur, 07.09.2013
 Kut, Ferhan, "1946'da Gerede (I)", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, IX, Ankara 2004, 33-35.
 Kut, Ferhan "1946'da Gerede (II)", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, X, Ankara 2005, 12-15.

- Kut, Ferhan, "Gerede Folkloru", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, III, Ankara 1998, 14-17.
- Küçük, Cevdet, "İstiklâl Mahkemeleri", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, İstanbul 2001, 350-355.
- Mercanlıgil, Şefika, "Çocukluğumdaki Gerede", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, IX, Ankara 2004, 19-22.
- Özdemir, Emin, "İslah Çalışmalarından İlğasına Medreselere İslamcı Bir Bakış: Sebilürreşad'da Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, Winter 2013, Ankara-Turkey, p. 201-215.
- Özyiğit, M. Kemal, "Anılarım: Zati Sungur", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, XI, Ankara 2006, 8-9.
- Özyiğit, M. Kemal, "Anılarım", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, II, Ankara 1997, 25-27.
- Sezen, Nurettin, "Cumhuriyet Kurulmadan Önce Avşar'da İlk Mektep Açılmıştı", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, XVI, Ankara 2011, 16.
- Sezen, Nurettin, "Gerede'de İz Bırakanlar: Yunus Fehmi Gerede'î (1867-1930)", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, IX, Ankara 2004, 10.
- Ünlüol, Kazım, "Hoca Yusuf Şengönül", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, XIII, Ankara 2008, 8-10.
- Ünlüol, Kazım, "Gerede'de Eğitim Kurumları", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, XII, Ankara 2007, 6-7.
- Ünlüol, Kazım, "Radyo İşli", *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, VI, Ankara 2001, 20-22.
- Ünlüol, Kazım, "Gerede Nüfusu", <http://www.gerede.net> 04.09.2013.
- Üstün, Ahmed Kemaleddin, *54 Farz Şerhi*, İstanbul, trz. <http://www.gerede-samat.com/egitim.html> 07.09.2013.